

victoriayu@ukr.net

victorlitvinenko0206@gmail.com

УДК 371.124:54:57

Колісник Вікторія Юріївна

Кандидат педагогічних наук

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Литвиненко Віктор Юрійович

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

СТРУКТУРА ОСОБИСТОСТІ У ФОРМУВАННІ ІНШОМОВНОЇ ГОТОВНОСТІ

Анотація. У статті розглядаються різні погляди на структуру особистості, яка лежить в основі зорієнтованості на особистісні та професійні якості. Це і динамічна функціональна структура К. Платонова, і статична модель структури особистості А. Петровського, і трикомпонентна структура І. Малафійка. Л. Павлова назвала процесуальні моменти, емоційно-вольову сферу та психологічні особливості факторами характеристики особистості.

Враховання особистісних характеристик спрямованк на організацію навчальної діяльності відповідно до можливостей студентів.

Правильне враховування окремих компонентів структури особистості дозволяє викладачам впливати на подальший особистісний розвиток і на професійний поступ майбутніх фахівців у галузі інформаційних технологій.

Ключові слова: структура особистості, індивідуальні та типологічні особливості, характер, темперамент, здібності.

Kolisnyk Victoria Yuriyivna

Candidate of pedagogical sciences

Bogdan Khmelnytsky Cherkasy National University

Lytvynenko Victor Yuriyovych

Uman Pavlo Tychyna State Pedagogical University

**PERSONALITY STRUCTURE IN THE FOREIGN READINESS
FORMATION**

Annotation. The article is fixed on various views on the personality structure, which is basically directed at students' personal and professional features. The author refers here dynamic functional structure of K. Platonov, personality structure static model of A. Petrovskyj, three component structure of I. Malafiyik. L. Pavlova named procedural moments, emotional-voluntary sphere and psychological peculiarities as the factors of personality characteristics. Aspect of the mental working capacity is directly connected with organization of the teaching process at the lesson. The author gives ESP examples which illustrate practical application of the grammar knowledge in the real life situations.

Taking such personal characteristics like character and temper into account allows to organize teaching activity according to the students' abilities. In general interaction between teachers and students contributes to rational building a lesson to form the future IT-engineers' foreign language readiness to use a foreign language in their professional activity.

Educational process is based on communication, where both teaching and psychological aspects are shown. Besides, social influence on formation of personality is very essential for everybody.

Thus, correctly considering separate components of the students' personality structure in the educational process, teachers directly influence their personality formation. This activity is aimed both at their further personal development and professional advance.

Key-words: structure of personality, individual and typological peculiarities, character, temper, abilities.

Постановка проблеми. Навчання іноземної мови потребує від викладача не лише знання предмета, але й врахування психологічних особливостей студентів. Своєрідність темпераменту вимагає цілеспрямованої дії на збудження відповідних рецепторів, які запускають пізнавальну активність і сприяють засвоєнню навчального матеріалу. Тому знання самої структури особистості – нагальна вимога педагога.

Актуальність дослідження. Підготовка фахівців зі знанням іноземної мови – необхідна складова розвитку української економіки. А запорукою успіху випускників закладів вищої освіти є формування відповідних компетенцій для їх застосування у практичній професійній діяльності. Тому формування іншомовної готовності є вкрай актуальним.

Зв'язок авторського доробку із важливими науковими та практичними завданнями. Стаття містить методично обґрунтовані рекомендації щодо врахування індивідуально-типологічних особливостей студентів з метою формування іншомовної готовності майбутніх інженерів-програмістів. Практичне застосування такої готовності проявляється у здатності майбутніх інженерів-програмістів обробляти фахову інформацію іноземною мовою.

Аналіз останніх досліджень. Поняття готовності досліджували: І. Галушак, Л. Гусак, В. Крутецький, О. Мельник та інші. Психологічними аспектами навчання займалися І. Бех, Л. Виготський, Н. Мойсеюк та інші.

Виділення невирішених частин. Дослідження щодо навчання іноземної мови здебільшого зосереджуються на цілісній системі навчання. Однак все ще залишаються окремі нерозкриті аспекти послідовності подання навчального матеріалу, пояснення граматичного матеріалу на простих прикладах, які були б зрозумілі студентам-нефілологам.

Новизна дослідження проявляється у поєднанні психологічних аспектів особистісної структури та методики викладання іноземної мови, спрямованого на краще розуміння психіки студентів та подальшу продуктивну взаємодію між учасниками освітнього процесу.

Методологічне значення полягає у цілісному структуруванні характеристик особистості. Це сприяє цілеспрямованому розподілу навчального часу для виваженої й методологічно обґрунтованої співпраці викладача зі студентами на заняттях з іноземної мови.

Викладення основного матеріалу. Формування майбутнього фахівця обумовлюється усвідомленням зорієнтованості на його особистісні та

професійні якості. Для цього слід створити цілісне уявлення про структуру його особистості. Серед учених різних галузей немає єдиного підходу до визначення цієї категорії.

Так існує динамічна функціональна структура особистості К. Платонова, яку утворюють: 1) спрямованість особистості, що включає переконання, світогляд, ідеали, прагнення, інтереси й бажання; 2) соціальний досвід, до якого віднесено знання, уміння, навички та звички; 3) індивідуальні особливості психічних процесів, що охоплюють відчуття, сприймання, волю, почуття, емоції, мислення, пам'ять; 4) біопсихологічні властивості, тобто темперамент, статеві ознаки, вікові властивості [12, с. 47].

Дослідник А. Петровський пропонує статичну модель структури особистості, яку складають: 1) інтраіндивідуальна система – внутрішні психічні прояви: інтелектуальні, вольові процеси та інше; 2) інтеріндивідуальна система – прояви особистості у системі міжіндивідуальної взаємодії; 3) надіндивідуальна система – внески особистості в психіку інших людей [11, с. 182].

Інший підхід використав психолог О. Ковальов, котрий виокремлює чотири компоненти для характеристики особистості: 1) спрямованість особистості або вибіркоче ставлення людини до дійсності, відносячи сюди потреби, інтереси, ідейні й практичні наставлення; 2) можливості особистості, що виявляються у вигляді здібностей; 3) характер чи стиль поведінки людини у соціальному середовищі; 4) система управління, яку позначають поняттям «я»: самосвідомість, що проявляється у формі самоконтролю, корекції діяльності, планування життя, тощо [6, с. 70 – 73].

Ми погоджуємося із трикомпонентною структурою особистості, запропонованою І. Малафіїком. Першим компонентом вчений називає спрямованість, що виявляється у потребах, інтересах, ідеалах, переконаннях, мотивах діяльності й поведінки, світогляді. До другого компоненту відносять знання, уміння й навички. Третю групу складають індивідуально-типологічні особливості, які проявляються у характері, темпераменті та здібностях. Науковець слушно зазначає, що «навчання, як

шлях зміни особистості, як розвиток та виховання, зводиться до змін компонентів структури особистості, кожного окремо або всіх разом, та до зміни зв'язків між ними» [9, с. 117].

Більш розширено до індивідуальних особливостей підійшла Л. Павлова, котра виокремлює такі фактори характеристики особистості: процесуальні моменти (сприйняття, пам'ять, мислення, мова, уява); емоційно-вольова сфера (почуття, воля); психологічні особливості (темперамент, характер, здібності). Вона зазначає, що «тісний зв'язок і взаємозв'язок психічних процесів, станів і властивостей особистості є єдиним цілим, де кожна риса нерозривно пов'язана з іншими, але має індивідуальне значення» [10, с. 52]. Тому викладач має спиратися на особистісні аспекти, зважаючи на процеси сприйняття й запам'ятовування та поважаючи почуття студентів. Крім того, як справедливо зазначає А. Гуржій, «рівень розумової працездатності не є сталою величиною, він змінюється упродовж доби» [5, с. 42]. Цю динаміку розумової працездатності слід враховувати, продумуючи часовий розподіл навчального матеріалу.

Наприклад, нову лексику краще запам'ятають на початку заняття, коли сприйняття студентів дуже активне. Водночас граматичну інформацію доцільніше пояснювати в контексті опрацьованого тексту, плавно переходячи від зрозумілого зразка до теорії із подальшим закріпленням за допомогою тренувальних вправ. Якщо ж навести зрозумілий приклад із життя, поняття взагалі легко засвоїться.

Приміром, у реченні «Anti-virus programme cannot help renovating periodically.» (Антивірусна програма не може періодично не оновлюватися.) пояснюємо спосіб передачі двох заперечень української мови в поєднанні з герундієм.

В іншому прикладі «Pressing the left button of a mouse one can easily move a file to another directory.» (Натискаючи на ліву кнопку мишки, можна легко перемістити файл до іншої папки.) яскраво демонструємо одночасність дій – натискати й переміщувати – для застосування неозначеної форми

дієприслівника.

Для пояснення попередньої дії й пасивного стану інфінітиву стосовно дії присудка пропонуємо наступне речення: «This application seems to have been created by a very talented programmer.» (Здається, цю прикладну програму розробив дуже талановитий програміст.) Отже, спочатку відбулася розробка прикладної програми (попередня дія), а потім висловили думку з цього приводу [7, с.105].

Як уже зазначалося, значущим компонентом структури особистості є індивідуально-типологічні особливості, до яких належать здібності, характер і темперамент. Психолог О. Ковальов справедливо визначає здібність як «синтез властивостей людської особистості, які відповідають вимогам діяльності й забезпечують високі досягнення в ній» [6, с. 237]. Учений стверджував, що психіка, зокрема здібності, розвивається в діяльності. Потім у навчанні відбувається формування розумових здібностей, виконуючи спеціальну діяльність, особа набуває спеціальних здібностей. Погодимось із твердженням, що «в діяльності індивід, по-перше, пізнає себе й власні можливості; по-друге, пристосовує свої сили до вимог діяльності; по-третє, формує у собі властивості, яких бракує. Звідси діяльність необхідно розглядати як джерело й фактор формування й розвитку здібностей» [6, с. 256 – 257]. Тому діяльність – визначальна характеристика існування індивіда, ключова причина його розвитку.

Своєю чергою, темперамент і характер тісно пов'язані. Вони впливають на якість виконання навчальних завдань, і на ставлення до навчання. Психолог Є. Рогов зазначає, що «темперамент – це характеристика індивіду з боку його динамічних особливостей» [13, с. 110]. Ширше пояснення сформулював М. Корольчук, стверджуючи, що «темперамент (від лат. tempero – змішую в належному співвідношенні) – індивідуально-типологічна характеристика людини й вищих тварин, що виявляється у силі, напруженості, швидкості та зрівноваженості перебігу їхніх психологічних процесів» [8, с. 49]. Тому необхідно враховувати

індивідуальні особливості студентів і сприймати результати їхньої навчальної діяльності відповідно до можливостей їхнього темпераменту. Приміром, флегматичних студентів не слід надмір активізувати, адже це не приведе до очікуваних позитивних результатів.

У формуванні особистості особливої уваги заслуговує поступ індивіда, його особистісні досягнення. Так, О. Асмолов слушно зазначає, що «вивчаючи особистість як суб'єкт діяльності, досліджують те, як особистість перетворює, створює предметну дійсність, у тому числі й саму себе, вступаючи в активне ставлення до свого досвіду, до своїх потенційних мотивів, до свого характеру, здібностей і до продуктів своєї діяльності» [1, с. 309]. Це проявляється в здатності студентів справитися з навчальними проблемами: змусити себе підготувати переказ тексту, якісно оволодіти новою лексикою, розібратися із граматичним явищем тощо.

Відмітимо, що виробляючи здатності, формується й характер, що, безумовно, важливо у подальшому для отримання професійних знань і набуття практичних навичок. У цьому аспекті М. Корольчук наголошує, що «знання, уміння і навички – це не фізичні предмети, які можна передавати з рук у руки чи «перекладати» з голови в голову, це форми й результати визначених процесів у психіці людини. Виходить, вони можуть виникати в голові людини тільки в результаті її власної діяльності. Їх не можна просто одержати, вони повинні бути отримані в результаті психічної активності самого учня. Якщо немає його зустрічної активності, то ніякі знання, уміння і навички в нього не з'являться. Отже, відносини «педагог-учень» не можуть бути зведені до відносин «передавач-спадкоємець». У них необхідна активність і взаємодія обох учасників процесу» [8, с. 160]. Тому має бути зворотній зв'язок між суб'єктами освітнього процесу, де спрацьовує віддача й відбувається сприйняття інформації. Активна діяльність у навчанні стоїть на першому місці й вимагає чималих зусиль від обох суб'єктів освітнього процесу.

Поглиблює думку педагог С. Білоконний, який розкриває триєдину

суть навчально-виховного процесу. «Взаємодія викладача і студентів – цілісна соціально-психологічна система, яка складається з єдності перцептивного (співсвідомість), комунікативного (спілкування) та інтерактивного (співробітництво, співпраця, співтворчість) компонентів, які взаємопов'язані між собою: викладач може зрозуміти внутрішній світ студента, спілкуючись з ним» [2, с. 16]. Саме у спілкуванні викладач виявляє рівень розуміння теми, з'ясовує незрозумілі моменти, змінюючи спосіб подачі матеріалу, наводить конкретні приклади з життя, поєднуючи теорію із реальним практичним застосуванням явища (навчальний аспект). Не менш важливою сферою є виховний вплив на формування особистості. Спілкуючись, викладач визначає психологічні проблеми, що так чи інакше перешкоджають освітньому процесу. У такому разі шукають їхнє спільне вирішення (психологічний аспект).

Приміром, якщо через психологічні причини студент не може сприймати інформацію на занятті (дискомфорт у групі, закомплексованість, певні особистісні чинники) необхідно пояснити тему окремо на консультації, підбадьорити студента, похвалити за мінімальні досягнуті здобутки, заохотити до нових звершень. Трапляється, що проста підтримка й похвала надають студентам віри в свої сили, спонукаючи до активності.

Погодимось з думкою О. Цимбал, що педагогічна взаємодія «виражає реальність передачі досвіду поколінь на основі принципу «свідомість від свідомості, особистість від особистості» і свідчить про наявність в історико-культурній реальності усвідомленої й цілеспрямованої діяльності, мета якого – становлення іншого суб'єкта, генезис людської якості, особистості в людині» [14, с. 101]. Досвід убезпечує наступників від багатьох можливих помилок, повідомляє про слабкі сторони явища, надає перспективи подальшої діяльності. Особливо великим є його значення в освітньому процесі, де вплив відбувається на людину. Тому невважена й неправильна його дія може мати глибинні наслідки для формування особистості, котра перенесе набутий досвід на своє оточення. Із цієї причини цей досвід має

бути тільки позитивним і творчим.

Крім того, психолог О. Ковальов слушно зауважує, що навчання виховує, формує особистість за дотримання певних умов: «по-перше, коли знання, що їх повідомляють, є науковими, тобто правильно відображають світ, допомагають його пояснити. По-друге, коли знання, що їх повідомляють, так дидактично оброблені, що стають доступними для розуміння учня, і так подані, що викликають певні емоційні переживання. По-третє, коли в процесі навчання засвоювані знання систематизуються, що забезпечує формування цілісності світогляду, єдиної концепції життя і діяльності. По-четверте, коли в процесі навчання формується і вміння самостійно вчитися» [6, с. 290 – 291]. То ж викладач має дотримуватися зазначених умов для доступного, реалістичного й методично обґрунтованого подання інформації, яку студент зможе сприйняти, обробити у своїй свідомості й перетворити на засіб власної творчості.

Важливим аспектом навчально-виховної діяльності є паритетні взаємовідносини студентів і викладачів. Як справедливо відмічає науковець О. Волошенко, «філософія партнерства може допомогти усім учасникам освітнього простору в трьох важливих напрямках людської життєдіяльності: самоствердженні, самовираженні, самореалізації» [3, с. 13]. Дійсно, визначальним чинником взаємодії викладача й студента має бути взаємоповага. Навіть за умов слабкої успішності має бути шанобливе ставлення до особистості студента. Адже ми оцінюємо лише знання конкретної теми, а не особу в цілому.

До інших ознак зрілої особистості також зараховують: самосвідомість, відсутність комплексів, індивідуальність, самостійність, своєрідність, сміливість відрізнятись від інших, соціалізація. Науковець Л. Павлова слушно зазначає, що «бажання соціального визнання – одна з найважливіших характеристик активності людини» [10, с. 54]. Соціальний вплив надзвичайно важливий для людини як члена суспільства. Від самого розвитку людина перебуває в середовищі спілкування певного соціуму.

Спочатку воно обмежено членами родини, потім додаються спільноти дитячого садочка, школи, навчального закладу й місця роботи. Бути серед людей, бути прийнятим й належно визнаним ними – природне бажання кожного. У спілкуванні й соціальному середовищі відбувається становлення особистості, яка потребує підтримки й схвалення тих, хто поряд.

Розвиток самосвідомості – важливий аспект формування особистості. Дослідник Л. Гримак аргументовано доводить, що «самосвідомість як вершина людської психіки включає три тісно взаємопов'язаних компоненти: самопізнання, самоконтроль і самовдосконалення» [4, с. 294]. Тому вкрай важливо прищеплювати студентам потребу до самопізнання, що тісно пов'язано з необхідністю свідомо контролювати власну діяльність, а, отже, певним чином її вдосконалювати. Ніякий зовнішній фактор не спроможний так вплинути на особу як вона сама, адже можна сховатися від усіх, але неможливо втекти від самого себе.

Головні висновки. Врахування окреслених складових структури особистості тісно пов'язано як з навчальними (покращуються знання), так і з психологічними (підвищується мотивація і самооцінка) успіхами студентів. Адже, впливаючи на її окремі компоненти, викладач сприяє гармонійному формуванню особистості студентів.

Перспективи використання результатів дослідження. У подальшому результати дослідження доречно використовувати на практичних заняттях з іноземної мови та під час самостійної роботи студентів для раціонального поєднання навчальних та психологічних аспектів освітньої взаємодії.

Література

1. Асмолов А. Психология личности : учебник / А. Асмолов. – М. : Изд-во МГУ, 1990. – 367 с.
2. Білоконний С. Способи організації взаємодії викладача і студентів у навчально-виховному процесі вищої педагогічної школи / С. Білоконний // Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки. – 2012. –

Вип. № 3 (216). – С. 15–18.

3. Волошенко О. Партнерство як засіб гармонізації взаємодії в освітньому просторі / О. Волошенко // Педагогічний вісник. – 2015. – № 1. – С. 12–13.
4. Гримак Л. Резервы человеческой психики: введение в психологию активности / Л. Гримак – М. : Политиздат, 1989. – 319 с.
5. Гуржій А. Засоби навчання: навчальний посібник для студентів вузів та слухачів курсів підвищення кваліфікації / А. Гуржій, Ю. Жук, В. Волинський. – Київ : Знання, 1997. – 208 с.
6. Ковалев А. Общая психология / под ред. В. В. Богословского. – М. : Просвещение, 1981. – 358 с.
7. Колісник В. Ю. Формування готовності в майбутніх інженерів-програмістів до використання іноземної мови у професійній діяльності : дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / В.Ю. Колісник. – Черкаси, 2018. – 260 с.
8. Корольчук М. Психофізіологія діяльності: підручник для студентів вищих навчальних закладів. – 2-е вид, випр. та доп. / М. Корольчук. – Київ : Ельга, Ніка-Центр, 2004. – 400 с.
9. Малафійк І. Дидактика : навч. посіб. / І. Малафійк. – Київ : Кондор, 2009. – 395 с.
10. Павлова Л. Психологічне супроводження особистісно орієнтованого навчання / Л. Павлова // Управління школою. – 2006. – № 31-32. – С. 49–63.
11. Петровський А. Психологія / А. Петровський, М. Ярошевський – М. : Академія, 2002. – 512 с.
12. Платонов К. Структура и развитие личности / К. Платонов. – М. : Наука, 1986. – 352 с.
13. Рогов Е. Психология человека / Е. Рогов – М. : ВЛАДОС, 1999. – 320 с.
14. Цимбал О. Особливості педагогічної взаємодії в структурі особистісно орієнтованого навчання / О. Цимбал // Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки. – Черкаси, 2012. – № 15 (228). – С. 97–103.